

Examen HAVO

Nederlands (nieuwe stijl) en Nederlands, leesvaardigheid (oude stijl)

Hoger
Algemeen
Voortgezet
Onderwijs

20 **03**

Tijdvak 2
Woensdag 18 juni
13.30 – 16.30 uur

Tekstboekje

Tekst 1 De grenzen van de flinkheid

Enige jaren geleden vonden er kort na elkaar twee rampen plaats in Nederland. In Enschede vloog een vuurwerkopslagplaats in de lucht, waardoor vele doden en gewonden vielen en een hele wijk vernield werd. In Volendam brak tijdens oudejaarsnacht in het stampvolle café 't Hemeltje een brand uit, die razendsnel om zich heen greep. Ook hier vielen veel doden en gewonden.

In beide gevallen werd de gemeente verweten dat ze onvoldoende was opgetreden tegen allerlei overtredingen, o.a. op het gebied van het milieu. Het ministerie van Verkeer, Ruimtelijke Ordening en Milieu (VROM) was daarom ook veel in het nieuws.

1 1 “Hoe kon dit gebeuren?” kopte *De Telegraaf*
2 paginabreed de maandagochtend na de vuurwerk-
3 ramp in Enschede. Deze krant voelde als geen
4 ander de stemming aan in het land: schandalig dat
5 zo'n gevaarlijke vuurwerkopslagplaats midden in
6 een woonwijk ligt! Het duurde inderdaad veel te
7 lang voordat er gesproken werd over een andere
8 bedrijfslocatie. Het was niet de enige onverkwik-
9 kelijkheid die boven water kwam in het onderzoek
10 naar de ramp. Steeds als S.E. Fireworks meer
11 vuurwerk opsloeg dan was toegestaan, riep de
12 gemeente het bedrijf niet tot de orde, maar paste
13 zij de vergunning aan. Dat de classificatie van het
14 vuurwerk niet deugde, moet bekend zijn geweest.
15 Toch trok niemand aan de bel.

2 16 Na de ramp in Volendam zakte het vertrouwen
17 van de burgers in de overheid als hoedster van de
18 veiligheid helemaal naar een bedenkelijk peil.
19 Waarom was er niet op toegezien dat de kerst-
20 versiering in café 't Hemeltje brandwerend was
21 gemaakt? Hoe was het mogelijk dat er toestem-
22 ming was gegeven om drie cafés op elkaar te
23 stapelen? Waarom was er niet op toegezien dat de
24 brandvoorschriften werden nageleefd? Hoe was
25 het mogelijk dat er geen brandtrap was? De
26 gemeente bleek de eigenaar van de cafés geregeld
27 tevergeefs te hebben gesommeerd zich aan de
28 regels te houden. Toch bleven sancties uit.

3 29 De rampen in Enschede en Volendam hebben
30 zonneklaar laten zien dat er een kloof gaapt tussen
31 de papieren werkelijkheid en de praktijk van alle-
32 dag. Er worden regels opgesteld, maar de hand-
33 having ervan laat te wensen over. Diverse instan-
34 ties schuiven met papier, maar wie daadwerkelijk
35 verantwoordelijk is voor vergunningen, blijft vaak
36 onduidelijk. In een heldere BBC-documentaire
37 over het BSE-debacle bracht een hoge ambtenaar
38 haarscherp het onbehagen onder woorden dat bij
39 de burgers opkomt bij dit soort rampen: “We
40 willen altijd schuldigen aanwijzen, maar als je
41 probeert vast te stellen welke instanties of politici
42 verantwoordelijk zijn voor het BSE-debacle, dan
43 kom je niet ver. De schuld valt meestal niet te
44 herleiden tot instanties of personen.” Politicolo-
45 gen spreken daarom wel van ‘georganiseerde
46 onverantwoordelijkheid’.

4 47 In zijn rapport over de ramp in Enschede heeft
48 voormalig ombudsman Marten Oosting opgeroe-
49 pen tot een drastische verandering in het openbaar

50 bestuur: er moet een einde komen aan het eeuwige
51 onderhandelen met overtreders! Zijn oproep heeft
52 veel bijval gekregen. In koor roepen stoere com-
53 mentatoren dat het uit moet zijn met het gedogen:
54 regels zijn regels! Dit klinkt flink en mooi, maar
55 of het een einde maakt aan de georganiseerde
56 onverantwoordelijkheid, valt te betwijfelen.

5 57 Oosting en de andere anti-gedogers sluiten hun
58 ogen voor het feit dat tal van regels onderling
59 tegenstrijdig zijn. Voor de brandveiligheid moet
60 de container met oud papier op straat staan, maar
61 van de milieu-inspectie mag dat juist niet. Voor de
62 brandveiligheid moet er een nooduitgang komen,
63 maar van de monumentenzorg mag er geen gat
64 worden gehakt in muren van historische waarde.
65 Dat wordt vechten tussen die onverschrokken con-
66 troleurs. De oproep om een einde te maken aan
67 het gedogen gaat aan deze tegenstrijdigheden
68 voorbij. Mensen die deze oproep doen, veronder-
69 stellen dat de wettelijke voorschriften een harmo-
70 nieus geheel vormen. Niets is minder waar.
71 Tegenstrijdigheden tussen regels blijven onver-
72 mijdelijk.

6 73 De anti-gedogers hebben ook geen oog voor de
74 dilemma's waarvoor de controleurs zich geplaatst
75 zien. Milieuwetgeving over de uitstoot van ge-
76 vaarlijke stoffen is het gemakkelijkste te contro-
77 leren als de vergunning uiterst gedetailleerde
78 voorschriften kent. Controleurs kunnen bijvoor-
79 beeld kijken of er kalkfilters zijn geplaatst in een
80 schoorsteen. Het is echter denkbaar dat sinds het
81 verstrekken van de vergunning nieuwe techno-
82 logische middelen zijn ontwikkeld om op een
83 betere manier de rook te zuiveren. Dat kan beteke-
84 nen dat de vereiste kalkfilters niet meer aanwezig
85 zijn. Geen weldenkende ambtenaar zal vinden dat
86 de fabriek voor deze nalatigheid moet worden
87 gestraft. Er is immers een verbetering. Maar van
88 een simpel handhaven van de regels is dan geen
89 sprake meer. Het is misschien zelfs beter minder
90 gedetailleerde voorschriften te formuleren. De fa-
91 briek zou dan zelf kunnen bepalen hoe ze de doel-
92 stelling, zuivere rook, kan realiseren. Controle
93 blijft hoe dan ook nodig.

7 94 Vergaande regels dragen bovendien het gevaar
95 in zich dat ze zaken verbieden waarvan het nooit
96 de bedoeling was dat ze onder de wet vielen. Bij
97 het opstellen van de regels voor geluidsoverlast
98 bijvoorbeeld is niet voorzien dat daardoor

99 's nachts geen gebruik kon worden gemaakt van
100 de traumahelikopter. De milieuwetgeving kent
101 vergelijkbare gevolgen. Bewerkt aluminium wordt
102 gerekend onder gevaarlijke stoffen. In sommige
103 gevallen is dat niet meer dan terecht, maar het
104 betekent ook dat totaal ongevaarlijke transporten
105 last hebben van een ongekennde administratieve
106 last. De overheid heeft zelfs stoffen verboden
107 waarvan het gebruik op geen enkele manier aan te
108 tonen is!

8 109 Wie roept dat regels weer regels moeten zijn,
110 gaat er feitelijk vanuit dat het ideale ambtenaren-
111 apparaat een machine is die vlekkeloos uitvoert
112 wat politici hebben bedacht. In reacties van de
113 bevolking is dat ook terug te vinden: het voorne-
114 men van het Openbaar Ministerie om de milieu-
115 ambtenaar die verantwoordelijk was voor het
116 afgeven van de vergunningen in Enschede te
117 vervolgen, werd enthousiast ontvangen. Deze
118 strengheid heeft echter onbedoelde effecten.
119 Milieuambtenaren kondigden direct aan dat ze
120 geen enkele vergunning meer eigenhandig zouden
121 verstrekken en voor elk besluit nadrukkelijke po-
122 litieke steun wilden krijgen. Op die manier loopt
123 de machine niet soepel, maar juist vast. De uit-
124 voerders moeten een zekere handelingsvrijheid
125 krijgen.

9 126 De ambtenaren kunnen hun speelruimte bij de
127 handhaving van de regels ook verkeerd gebruiken.
128 Zo heeft een onderzoek van VROM laten zien dat
129 milieuhandhavers meer tijd besteden aan de goede
130 bedrijven dan aan de slechte. Begrijpelijk: het na-
131 jagen van weigerachtige bedrijven kost veel tijd
132 en levert minder milieuwinst op dan goede afspra-
133 ken maken met ondernemingen die graag gecon-
134 troleerd willen worden. Toch is dat onacceptabel.
135 Een tweede voorbeeld: bedrijven blijken zelden
136 gesloten te worden wegens overtreding van
137 milieuvoorschriften. Angst voor schadeclaims als
138 sluiting toch onrechtmatig zou blijken, speelt
139 hierbij een grote rol. Zelfs bij minder strenge
140 maatregelen bestaat een vergelijkbare huiver. Een
141 onderzoekscommissie heeft dit probleem al in
142 1998 geconstateerd en een soort verzekering
143 voorgesteld voor schadeclaims. De hoop is dat de
144 handhavers dan meer lef tonen.

10 145 Onlangs bepleitte de Noord-Hollandse Com-
146 missaris van de Koningin in het blad *Binnenlands*
147 *Bestuur* dat gemeenten jaarlijks een rapport over
148 de handhaving van regels presenteren. Daarin zou
149 moeten staan waar ze bij de handhaving prioriteit
150 leggen. Een goed voorstel, omdat zo de impliciete
151 keuzes expliciet worden gemaakt en dus in het
152 openbaar bekritiseerd kunnen worden. Het geeft
153 de handhavers bovendien steun bij het nemen van
154 impopulaire maatregelen.

11 155 Een groot bezwaar van het voorstel is echter
156 dat politici wel graag prioriteiten stellen, maar
157 nooit duidelijk zeggen wat ze minder belangrijk
158 vinden. Het is gemakkelijk om nu goede sier te
159 maken met het aanpakken van vuurwerkbedrijven
160 en brandgevaarlijke horecagelegenheden, maar
161 schuilen daar de grootste gevaren? De Vereniging
162 Verkeersslachtoffers merkte onlangs op dat zich
163 in het verkeer wekelijks rampen voordoen die net
164 zoveel slachtoffers tellen als de ramp in Volen-
165 dam. Is het niet zinniger onze energie daarop te
166 richten? Nog moeilijker is het om aan te geven
167 wat niet zo belangrijk is. Van geluidshinder gaat
168 niemand dood. Moeten we de controle op dat
169 soort overtredingen dan maar op een laag pitje
170 zetten?

12 171 De ironie is dus dat door het anti-gedoog-
172 offensief de spanning tussen de papieren werke-
173 lijkheid en de praktijk niet kleiner wordt, maar
174 groter. Dat wil niet zeggen dat we alles maar
175 moeten laten zoals het nu gaat. Maar het probleem
176 van de huidige regelgeving is haar *top-down*-
177 benadering: de regels worden van bovenaf opge-
178 legd en die stomme ambtenaren moeten alleen nog
179 het lef hebben om ze uit te voeren. Het moet
180 *bottom-up*. Uitvoerders moeten leren zich te ver-
181 antwoorden voor de keuzes die ze maken bij de
182 handhaving van regels. Dan wordt veel duidelijker
183 waar regels moeten worden aangepast, waar
184 strenger moet worden opgetreden en waar gedo-
185 gen beter is omdat de prijs voor strengheid te
186 hoog is. Pas als we oog krijgen voor de dilemma's
187 van de handhavers, kunnen we de georganiseerde
188 onverantwoordelijkheid bestrijden.

naar: Pieter Hilhorst
uit: Natuur en Milieu, juni 2001

Minder werk, minder gek

1 Werk wordt belangrijk gevonden in Nederland. En we werken hard. Zo hard dat het lijkt alsof we constant buiten adem zijn. De huidige hang naar luxe, het continu bereikbaar willen of moeten zijn, het tweeverdienerschap, de hoofd-
2 arbeid en de opkomst van de meritocratie¹⁾ verklaren grotendeels de werkgekte die nu heerst. Het is interessant die werkgekte te bekijken vanuit het perspectief dat de 'slinger-
3 beweging van de geschiedenis' ons biedt.

2 Nederland was na de Tweede Wereldoorlog een sober, solide en vooral nijver land. Het leven stond in het teken van de wederopbouw. In de jaren zestig en zeventig kwam hierop een reactie: het belang van werk en geld werd opnieuw afgewogen. In die discussie speelden in de jaren zeventig de 'nieuwe vrijgestelden' een belangrijke rol: hooggeschoolde en goed-betaalde mensen die van hun hobby hun werk maakten en veel minder uren werkten dan waarvoor ze betaald werden. In die jaren was het idee van prestaties leveren op de achtergrond geraakt. Werk was een speelplaats voor persoonlijke groei. Na de krapte op de arbeidsmarkt van de jaren zestig rekenden deze nieuwe vrijgestelden er nog steeds op dat ze wel een baan zouden vinden. Dit gevoel van zekerheid was ook aanwezig bij scholieren en studenten. Die hadden geen haast. Wie op zijn twintigste 'pas' ging studeren, hoorde allerminst tot de oudsten van zijn jaar. Ook was niemand bang dat hij ooit te oud zou zijn voor een leuke baan, ook niet wanneer hij pas met dertig ging werken.

3 Maar de 'slinger van de geschiedenis' ging de andere kant op. Twee oliecrises, stijgende werkloosheid, stagnerende groei, hardnekkige inflatie en grote overheidstekorten deden hun invloed in de jaren tachtig gelden. Veel van de economische problemen in Nederland werden toegeschreven aan een te omvangrijke overheid en aan de *Dutch Disease*: te veel praten en te weinig werken. Er werd bezuinigd, omgebogen en afgeslankt. Overheidsuitgaven werden beteugeld, rendementen van bedrijven moesten omhoog, persoonlijke groei moest wijken voor marktwerking en resultaatverantwoordelijkheid.

4 In 1987 verscheen er in het maandblad *Intermagazine* onder de kop 'Weggezuiverd' een artikel waarin de nieuwe vrijgestelden ten grave werden gedragen als 'paria's van het non-sense-tijdperk'. Naarmate betaald werk in de jaren tachtig schaarser werd, werd het steeds meer op een voetstuk geplaatst. Logisch: als iets niet meer vanzelfsprekend is, ga je het pas echt waarderen. Er werd hard gewerkt om uit

de klauwen van het werkloosheidsmonster te blijven.

5 De nieuwe zakelijkheid van deze jaren ontaardde echter in een blind streven naar efficiency. Toen in 1989 de Berlijnse Muur viel, was het hek van de dam. Het einde van het communisme werd opgevat als een rechtvaardiging voor de vrije markt. Marktwerking werd heilig. Kortetermijnresultaten moesten omhoog. Alleen door met steeds minder mensen meer werk te verrichten, konden bedrijven hun winst opvoeren en aandeelhouders tevreden stellen: productiviteit was het enige wat telde. Deze bejubeling van de vrije markt ging hand in hand met de verering van geld. Hoe meer geld, hoe meer succes. Hebzucht, vond men, was niet langer een eigenschap om je voor te schamen.

6 Inmiddels leven we in 2000, is de economische crisis achter de rug, groeit de economie en heersen grote tekorten op de arbeidsmarkt. Niettemin blijven rusteloosheid, onzekerheid en angst bestaan. Studenten willen zo jong mogelijk afstuderen om hun kansen op de arbeidsmarkt te vergroten. Hoe jonger ze zich bij een bedrijf aanmelden, des te groter schatten zij de kans dat ze worden aangenomen en razendsnel carrière kunnen maken. Tegenwoordig moeten ze 'het' voor hun veertigste hebben gemaakt.

7 Geen wonder dat vooral hoger opgeleide jongeren last hebben van een hoge werkdruk, zoals blijkt uit onderzoek van de Stichting Kwaliteitsbevordering Bedrijfsgezondheidsdienst (SKB). De onderzoeken naar tijdbesteding van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) laten bovendien zien dat zij het tussen hun dertigste en vijftigste drukker dan ooit hebben met de combinatie werk, scholing en huishouden. Het leven is voor deze leeftijdsgroep een inspannende triatlon.

8 Ogenscheinlijk staat het geconstateerde tijdgebrek op gespannen voet met de sinds 1982 ingevoerde arbeidstijdverkorting (ATV). Bij nadere bestudering blijkt echter dat de opmars van tweeverdieners het effect van de ATV tenietdoet en dat er per huishouden steeds meer betaalde arbeid wordt verricht. Steeds duidelijker is sprake van een 'zwoegende elite'. Anders dan de 'nieuwe vrijgestelden' van de jaren zeventig, die minder werkten dan waartoe ze waren verplicht, maakt de zwoegende elite juist langere werkweken dan waarvoor ze officieel wordt ingehuurd en werkt ze dag en nacht. Werk lijkt het middelpunt van alles geworden. "Druk, druk, druk. De zaak loopt als een dolle!" Met die woorden gaf cabaretier Youp

van 't Hek een typering van de drukte van de jaren negentig.

9 Actie roept reactie op, zo laat de 'slinger van de geschiedenis' telkens weer zien. Zoals het luie leven van de nieuwe vrijgestelden niet eindeloos kon duren, zo kan de huidige werkgekte evenmin blijven voortbestaan. We zullen niet aan vlijt ten onder gaan. De wal zal het schip keren. Ook door economische oorzaken zal deze kentering plaatsvinden.

10 Immers, in onze economie is de mens de 'kritische succesfactor'. Daarom wordt wel eens gezegd dat je op alle productiefactoren moet afschrijven, maar dat je kunt bijschrijven op mensen, omdat die zich ontwikkelen. Wanneer de 'kritische succesfactor' echter 14 massaal opbrandt, moet je mensen wel degelijk afschrijven. De gestaag stijgende instroom in de WAO komt grotendeels voor rekening van mensen met psychische klachten. Wie duurzame economische ontwikkeling nastreeft, moet ervoor zorgen dat mensen het tempo kunnen bijbenen.

11 Zoals de vervuiling van water, bodem en lucht in de jaren zestig en zeventig het onbedoelde bijeffect was van een snelle industriële groei, zo lijkt de epidemie van psychische arbeidsongeschiktheid het onbedoelde effect van een snelle groei van de economie van de hoofdarbeid. De mensen met een burn-out van 15 nu zijn de dode vissen in de Rijn van weleer. Duurzame economische groei heeft behalve schoon water ook heldere hoofden nodig.

12 Daarom huren werkgevers bedrijven in om werkstress te voorkomen en hun opgebrachte werknemers te genezen. Deze nieuwe dienstverleners zijn vergelijkbaar met de milieutechnologen die sinds de jaren zeventig worden ingehuurd en aan wier inspanningen het mede is te danken dat er weer blauwe reigers staan langs sloten waarin kikkers kwaken.

13 Waarschijnlijk zal de stresspreventie zich ontwikkelen op een manier die vergelijkbaar is met de milieutechnologie. In eerste instantie werd milieuvervuiling tegengegaan door filters op schoorstenen te plaatsen om giftige stoffen op te vangen. Deze *end-of-pipe*-oplossing was in feite een lapmiddel. Tegenwoordig houden ingenieurs al bij het ontwerp van productieprocessen rekening met het milieu. Evenzo is

het tegengaan van stress ook nu nog vaak een kwestie van symptoombestrijding: een cursus timemanagement hier, een massageapparaat daar. Het streven moet echter zijn om al bij het organiseren van werkprocessen rekening te houden met stresspreventie. Het tegengaan van langdurige, negatieve stress moet een integraal onderdeel worden van het takenpakket van managers. Pauzes en 'lummeltijd' moeten in ere worden hersteld. Door zulke maatregelen leren werkers in de economie van de hoofd- arbeid hoe ze het evenwicht kunnen handhaven tussen afstandelijkheid en betrokkenheid en leren ze hun krachten te spreiden over hun hele loopbaan.

Werknemers ondernemen ook zélf actie tegen werkgekte en tijdgebrek. Wat dat betreft, heeft de huidige burn-out-epidemie heilzame neveneffecten. Slachtoffers en hun omgeving gaan anders leven. *Onthaasten*, een term die in januari 1997 door minister Margreth de Boer werd geïntroduceerd en aanvankelijk vooral mikpunt werd van spot, wordt steeds serieuzer genomen. De filosoof Arnold Cornelis verwoordde het belang ervan voortreffelijk: "Je moet zelf niet harder gaan lopen als de tijd harder gaat (...). Het enige juiste antwoord op de versnelling van deze tijd is innerlijk vertragen, anders raak je het stuur kwijt."

15 Is het gek dat Hans van der Kooij in februari van dit jaar door een jury uit de top van het bedrijfsleven werd uitgeroepen tot Manager van het Jaar? Van der Kooij geeft leiding aan een softwarebedrijf dat 320 medewerkers telt. Een beursgang wil hij niet. "Dat brengt te veel onrust in het bedrijf." Op het moment van zijn uitverkiezing genoot hij een sabbatsverlof van een jaar! Nee, het is niet raar dat een onthaastende ondernemer in het zonnetje wordt gezet. Hij is een symbool voor de ophanden zijnde kentering in de visie op werk. En die is nodig: 'onthaaste' mensen hebben niet alleen een prettiger leven, ze worden ook productiever. Doordat ze minder verbeterden werken, hebben ze een helderder hoofd en werken ze effectiever. Door te onthaasten gaat de 'slinger van de geschiedenis' de andere kant op en wordt voorkomen dat we ons door ons werk gek laten maken.

naar: Annegreet van Bergen, publiciste en econoom

uit: de Volkskrant, 4 november 2000

noot 1

meritocratie: samenleving waarin de sociale status van iemand wordt bepaald door zijn capaciteiten en prestaties

*De teksten die voor dit examen gebruikt zijn, zijn bewerkt om ze geschikt te maken voor het examen. Dit is gebeurd met respect voor de opvattingen van de auteur(s). Wie kennis wil nemen van de oorspronkelijke tekst(en), raadplege de vermelde bronnen.
De Cevo is verantwoordelijk voor vorm en inhoud van dit examen.*